

СТАРОДАВНІ КЕЛЬТИ: ІСТОРИЧНА РЕАЛЬНІСТЬ ЧИ ІСТОРИОГРАФІЧНА КОНСТРУКЦІЯ?

У статті розглядається альтернативний підхід до вивчення історії стародавніх кельтів, прихильники якого пропонують розглядати кельтів виключно як лінгвістичну спільність. Аналізуючи аргументи “кельтоскептиків”, автор зазначає, що з такою точкою зору можна погодитись, але з певними застереженнями. Джерела вказують на наявність спільних рис духовної культури, соціальної організації та матеріального виробництва різних кельтських племен. Можна говорити й про окремі елементи надплемінної кельтської або галльської ідентичності.

Ключові слова: кельти, кельтськість, кельтоскептики, ранній залізний вік, ідентичність, латенська культура, соціальна організація.

Постмодерністська парадигма вивчення історії, яка ставить під сумнів саму об'єктивність історичного пізнання, змушує багатьох науковців переглядати підходи до вивчення проблем, які ще нещодавно вважалися розв'язаними, або принаймні зрозумілими. Не оминула ця тенденція і кельтологію. Дисципліна, яка вивчає мову, культуру та історію стародавніх і сучасних кельтських народів поділилася сьогодні на дві течії: академічну й альтернативну. Представники першої стверджують, що стародавні кельти були одним із найдавніших народів Європи, який на початку раннього залізного віку вийшов за межі своєї центральноєвропейської прабатьківщини, розселився від Британських островів до Малої Азії й створив на цих землях унікальну матеріальну та духовну культуру. Згодом кельти були підкорені зовнішніми ворогами, але їхні нащадки продовжували розвиватися на крайньому заході Європи. Сучасні Ірландія, Шотландія, Уельс та континентальна Бретань, таким чином, є спадкоємцями мови і культури стародавніх кельтів¹.

Цю традиційну точку зору не сприймають прихильники альтернативного підходу – відомі археологи та антропологи Малколм Чепмен², Саймон Джеймс³, Джон Коллінз⁴, Майкл Морс⁵. Вони називають себе “кельтоскептиками” й наполягають на тому, що стародавні кельти континентальної Європи, так само як і “кельтськість” (*celticness*) деяких сучасних західноєвропейських народів є лише результатом розумових вправ інтелектуалів XVIII – початку XX ст., історіографічною конструкцією, яка, до того ж, має чітку політичну спрямованість. Дискусія про кельтську спадщину точиться на межі науки та політики, а полеміка з кожним роком стає дедалі гострішою⁶. Це й не дивно, адже від розв'язання кельтської проблеми сьогодні залежить не тільки бачення усєї історії Стародавньої Європи, але й ціла низка сучасних національних історій. Тому на сьогоднішній день надзвичайно важливим є вироблення певного збалансованого погляду на дану проблему, який би враховував переваги й слабкі місця обох течій.

Фактологічна мозаїка кельтської історії виглядає сьогодні наступним чином. Спільнота людей, яку в сучасній історіографії називають стародавніми кельтами, була відома давньогрецьким історикам принаймні з кінця VI ст. до н.е. Кельтів знали як один з найбільших варварських народів Європи, який загрожував Елладі і був одвічним ворогом римлян. Їх змальовували неоднозначно. З одного боку, для античних авторів кельти були жорстокими дикунами, які вдаються до людських жертвоприношень і нелюдського насильства. Водночас, чимало гре-

ків і римлян схилялося перед волелюбністю та моральною незіпсованістю варварів, їхньою соціальною організацією, в якій перше місце відводилося друїдам – не стільки жерцям, скільки мудрим “варварським філософам” кельтів. Окремі представники античного інтелектуального загалу, як наприклад філософ стоїчного напрямку Посідоній, здійснювали тривалі мандрівки у землі кельтів, шукаючи повчальних прикладів щодо влаштування соціального устрою.

Варто зауважити, що навіть серед стародавніх авторів не було остаточної згоди щодо назви, яку слід використовувати, описуючи “стародавніх кельтів”. Римські автори називали стародавніх кельтів галлами, тоді як у грецьких історичних та географічних працях співіснували дві назви – “кельти” та “галати”, при виразному домінуванні останньої. Стосовно мешканців Британських островів жоден з цих термінів не вживався. Їх найчастіше називали британцями, підкреслюючи при цьому факт спорідненості острівних племен з континентальними галльськими.

На рубежі н.е. землі, заселені стародавніми кельтами були завойовані Римською державою, а їхнє населення асимільоване. З того часу “кельти”, “галати” та “галли” поступово сходять зі сторінок історичних праць, а з кінцем античної епохи повністю зникають. Проте тільки для того, щоб отримати нове життя через тисячу років, коли в епоху Відродження європейські інтелектуали почнуть шукати витоки історії своїх народів. У 1582 р. шотландський учений Джордж Б'юкенен вперше висловив припущення про спільне коріння давніх британців і континентальних галлів і, відповідно, про походження шотландської гельської мови від мови галлів. Подальше оформлення цієї тези здійснив бретонський монах Поль-Ів Пезрон, який у своїй праці *Antiquité de la nation, et des Celtes, autrement appelez Gaulois* (1703) довів, що сучасні бретонська та валлійська мови споріднені з мовою галлів часів Юлія Цезаря, відомою за окремими словами й фразами, збереженими в античних текстах та епіграфічних пам'ятках. Виявивши спільність, Пезрон вперше назвав “кельтами” з одного боку племена рубежу н.е., що протистояли римлянам, а з іншого – сучасне населення Уельсу та Бретані. У такому термінологічному виборі сучасні дослідники вбачають політичний підтекст: Бретань, батьківщина Пезрона, знаходилася під владою Франції, офіційна ідеологія якої вже на початку XVIII ст. визнавала галлів предками сучасних французів⁷. Саме тому Пезрон ухилився від уживання назви “галли”, хоча історичних і лінгвістичних підстав для цього було набагато більше.

Вже через кілька років погляди Пезрона розвинув валлійський учений Едвард Ллюйд. У своїй *Archaeologia Britannica* (1707) Ллюйд включив до однієї групи мову континентальних кельтів, а також бретонську, валлійську, ірландську та шотландську гельські. Концепція “кельтськості” кількох народів крайнього заходу Європи виявилася дуже вчасною. Освічені кола Бретані, Уельсу, Ірландії та Шотландії легко сприйняли її, оскільки “кельтськість” гарантувала народам цих країн принаймні 2,5-тисячолітній родовід і підкреслювала відмінність від менш давніх, але більш вправних одвічних ворогів – англійців та французів. Для останніх “кельтськість” підкорених і фактично маргіналізованих ірландців, гірських шотландців, валлійців та бретонців теж виявилася зручною, оскільки вона природним чином обґрунтовувала їхню другосортність та культурну неповноцінність у країнах, що претендували на спадщину Давнього Риму і середньовічних германських королівств. Популяризації “кельтськості” серед широкого загалу значно сприяла епоха романтизму, представники якої – поети, письменники та митці – обрали об'єктом оспівування мужніх стародавніх галлів, що помирали у битвах із легіонерами Цезаря, захищаючи свою батьківщину, і волелюбних шотландських горців, які не хотіли коритися англійським колонізаторам⁸.

Друга половина XIX ст. додає ще один штрих до портрету стародавніх кельтів. Біля швейцарського містечка Ла Тен археологи виявили величезну кількість металевих предметів раннього залізного віку, які ймовірно були залишені саме кельтами. Знахідка виявилася сенсаційною з двох причин: по-перше, предмети озброєння та прикраси були виготовлені на досить високому технологічному рівні, а по-друге, вони демонстрували разючу подібність до вже відомих артефактів, знайдених переважно у Франції та Великій Британії. Оскільки згідно тогочасних теоретичних підходів етнічні спільноти давнини мали відповідати чітко визначеній сукупності ознак матеріального виробництва та художнього стилю, нова археологічна культура, що отримала назву “латенської”, була ототожнена зі стародавніми кельтами. Згодом була вироблена сукупність ознак, за якими можна було ідентифікувати латенську культуру, а

відтак і стародавніх кельтів. До них зараховували особливий художній стиль, великі протоурбаністичні поселення типу *oppida*, специфічні типи гончарної кераміки, металевої зброї та прикрас⁹.

З тієї причини, що стародавні кельти вважалися попередниками окремих європейських націй, археологічні розкопки набули значення державної справи, а їхні результати стали важливим елементом ідеологічної мозаїки. Так, розкопки Алезії – останнього притулку галльського опору римській агресії – здійснювалися за безпосередньої підтримки Наполеона III. Особливо виразного політичного забарвлення археологічні дослідження набули на початку ХХ ст. та у міжвоєнний період, коли під впливом ідей німецького вченого Густава Коссіні територіальне поширення окремих археологічних культур почало розглядатися в контексті “життєвого простору” модерних націй. Питання етнічності у давніх суспільствах остаточно було зведено до сукупності археологічних ознак, і ні в кого не викликала здивування теза про те, що кремаційні поховання раннього залізного віку можуть належати тільки германцям, а тілопокладення – виключно кельтам¹⁰.

Після другої світової війни геополітичний характер ідеї “кельтськості” знову змінився. В атмосфері примирення колишніх ворогів вона стала зручним концептом, який наочно демонстрував наявність у багатьох розрізнених європейських країн спільного історичного минулого. Так, за часів холодної війни, стародавні кельти почали розглядатися як знак приналежності до західної цивілізації центральноєвропейських країн “народної демократії”, а також як певне історико-генетичне обґрунтування ідеї об’єднаної Європи. Цей підхід був чітко продемонстрований публікацією у 1976 р. одного з номерів “Кур’єру ЮНЕСКО”, повністю присвяченого стародавнім кельтам. Автори – а ними стали найавторитетніші європейські кельтологи – прямо наголошували на спорідненості європейських народів, що мають спільну кельтську спадщину¹¹. Своєрідного апогею ідея європейської єдності на кельтському ґрунті досягла у 1991 р., коли у Венеції відбулася грандіозна виставка під назвою *I Celti* (“Кельти”), за участю провідних світових фахівців та більше 200 музеїв з усієї Європи, у тому числі з України. Виставка, що тривала з березня по грудень, служила своєрідним прологом підписання Маастрихтських угод про створення ЄС. Її результати були опубліковані у фундаментальному збірнику, що містив 140 наукових статей та понад тисячу ілюстрацій і служив своєрідним підсумком розвитку кельтології за останні півтора століття¹².

Тим часом, у 80 – 90-і рр. у західних країнах уже була сформована справжня мода на кельтську культуру. Світової популярності набули численні музичні колективи й окремі виконавці ірландської та шотландської фольклорної музики, мало не у кожній західній країні з’явилися футбольні чи баскетбольні команди з назвами на зразок *Celtics*, величезними накладами розходилася художня література з використанням кельтських міфологічних мотивів (взяти хоча б “Володаря кілець” Дж. Р.Р.Толкієна), а кінострічки на кшталт *Braveheart*, що оспівувала боротьбу середньовічної Шотландії проти англійської експансії, приносили величезні касові збори. Тисячі американських громадян ірландського та шотландського походження здійснювали генеалогічні пошуки й туристичні поїздки на історичну батьківщину, а у Європі т.зв. “кельтський хрест” став символом субкультури неонацистів, знаком протиставлення білого, “корінного” населення Старого Світу емігрантам з Азії та Африки¹³.

У такій ситуації цілком природно виникло запитання: а яку ж історичну реальність ми маємо на увазі, говорячи про кельтів? “Прикметник “кельтський” застосовувався по відношенню до народів від Ірландії до Чехословаччини, від періоду культури поховальних урн до сьогодення. Він має багато різних значень у різних контекстах, причому деякі з них суперечать одне одному. Лінгвісти, соціальні антропологи, археологи, історики, фольклористи й спортивні оглядачі – кожен претендує на цей термін і використовує його у свій спосіб” – зазначають етнологи Беттіна Арнольд й Д.Блер Гібсон¹⁴. Під кельтами можуть розуміти сьогодні і баскетбольну команду з Бостона, і усіх французів у минулому й сьогодні, і носіїв сучасних гельських мов. “Сам термін “кельтський” ... виявляється небезпечно широким. Певною мірою, його включення до такої кількості різних дисциплін становить яскравий приклад “люмпенізації”, а також робить його неадекватним для завдання точного описання різномірних груп, до яких він застосовується”¹⁵. Саймон Джеймс йде ще далі, говорячи, що слово “кельти” настільки перевантажене історичним багажем і політичними викривленнями, що від нього слід відмовитися хоча б із почуття поваги до минулого¹⁶.

Хоча роботи кельтоскептиків більшою мірою стосуються історії ідей модерної доби, а віст-ря їхньої критики спрямоване насамперед проти концепції кельтської ідентичності сучасних ірландців, шотландців, валлійців та бретонців, вихідним положенням праць дослідників цього напрямку є заперечення факту існування стародавніх кельтів як цілісної спільноти.

Докладну аргументацію даної точки зору зустрічаємо у праці С.Джеймса. Він говорить про те, що в ієрархії ідентичностей давнього кельта домінувало відчуття приналежності до своєї сім'ї, клану і племінного союзу. Водночас, існування у його свідомості певної форми надпле-мінної ідентичності є досить сумнівним. "Я хотів би знати, наскільки глибоким було їх усвідом-лення приналежності навіть до британців або ірландців, принаймні до того часу коли з'явив-ся Рим і змінив форму їхнього світу назавжди. Я не вірю, що вони відчували свою спільність з галлами, і, звичайно, я не вірю, що вони називали себе кельтами. Нам корисно думати про них як про "кельтів", у тому сенсі, що вони говорили схожими мовами і мали схоже мистецтво, але цей рівень мабуть не найкращий для нашого розуміння минулого" – розмірковує дослід-ник на власній веб-сторінці¹⁷. При цьому, на його думку, мовний фактор не слід абсолютизу-вати, адже, наприклад, сучасні аргентинці, французи та румуни теж говорять близькими ро-манськими мовами, але не вважають себе винятковою спорідненою спільнотою¹⁸. Поняття кельтської спільноти створене греко-римськими письменниками, яким було зручно називати певну сукупність варварських племен "кельтами", так само як через два тисячоліття європей-ці будуть називати всіх корінних жителів Америки "індіанцями", не дивлячись на географічну некоректність терміну й на те, що під ним згадуватимуться цілком різні етнічні групи.

Так само не можна говорити й про спільну матеріальну культуру, яка об'єднувала усіх кельтів. Зокрема, латенська культура невідома в Іспанії, де перебування кельтів фіксують писемні джерела¹⁹. В Ірландії, найбільш кельтській країні сучасної Європи, виявлено лише одиничні латенські знахідки. В цілому ж на Британських островах латенська культура має настільки суттєві локальні особливості²⁰, що С.Джеймс, археолог за фахом, наполягає на неможливості визнання її спільності з матеріальною культурою континентальних племен. Також кельтоскептики вказують на значну варіативність соціально-політичного устрою різних кельт-ських племен, зокрема значний відрив у розвитку політичних інститутів, який демонстрували галльські племена на рубежі н. е. Їхню увагу привертає й той факт, що наявність у соціальній організації прошарку друїдів зафіксована лише у кельтів Галлії та Британських островів.

Слід визнати, що чимало з цих аргументів видаються слушними. В дійсності, малоюмовір-ним виглядає існування кельтської ідентичності від Ірландії до Малої Азії, хоча б з огляду на рівень розвитку тогочасних комунікацій й відсутність єдиного державного організму, який би міг цю ідентичність підтримувати. Про загалом штучний характер таких згадуваних в анти-чних джерелах етнічних категорій як "кельти", "германці", "скіфи" зараз говорять все частіше. Як зазначає П.С.Уеллс, "ми не можемо просто прийняти твердження про "варварські" народи та їх ідентичності, які походять зі свідчень грецьких та римських письменників. Ми повинні підходити до збережених текстів не як до констатації об'єктивного факту, але як до культурно конституюваних репрезентацій"²¹. Крім того, археогенетичні дослідження, які останнім ча-сом активно проводяться у західних країнах, доводять, що під єдиним кельтським "дахом" об'єднувалися досить різні в етнічному відношенні спільноти. Зокрема, виявилось, що сучас-ні кельти британських островів генетично найближчі до іспанських басків – нащадків доіндо-європейського населення Європи²².

Не викликає сумнівів також і значна різноманітність матеріальної цивілізації стародавніх кельтів. Археологи враховують той факт, що "у чистому вигляді" латенська культура майже невідома: всюди вона розпадається на локальні групи, які тою чи іншою мірою відчують на собі вплив автохтонних культур. Вона настільки варіативна, що останнім часом у західно-європейській історичній та археологічній літературі сам термін "латенська культура" все час-тіше поступається місцем більш вузьким визначенням, таким як "латенський стиль" або "ла-тенське мистецтво". До того ж латен в дійсності охоплював далеко не весь кельтський світ. Дослідження кельтберійської епіграфіки, проведені протягом останніх десятиліть показали, що іспанські кельтбері насправді не були змішаним кельтським та іберійським населенням, як це вважалося раніше. Принаймні їхня мова не відчувала на собі жодних суттєвих сторон-ніх впливів, у той час як матеріальна культура докорінно відрізнялася від кельтського латену.

Теж саме можна сказати й про північноіталійську культуру Голасекка, носії якої, як це було доведено за даними епіграфіки, були кельтомовними, але мали матеріальну культуру відмінну від своїх центральноєвропейських родичів.

Проте є у поглядах кельтоскептиків і досить слабкі місця. Зокрема, джерела не дають нам підстав повністю відкидати можливість існування відчуття спорідненості між різними географічно віддаленими одне від одного племенами стародавніх кельтів. Так, Юлій Цезар згадує, що під час його військових походів у Галлії, саме мешканці Британії надавали військову допомогу галлам та притулок вигнанцям з континенту [Caesar, B. G., IV, 20]. Досить красномовний випадок згадується на самому початку "Галльської війни". Цезар розповідає про плем'я бойів, яке було витіснене зі своєї батьківщини на території сучасної Чехії й у пошуках нових земель приєдналося до потужного галльського племені гельветів. Останні боролися за гегемонію у Галлії, але були розбиті Цезарем. Під час "мирного врегулювання" союзні Риму вожді галльського племені едуїв запропонували решткам бойів, що були "відомі своєю видатною хоробрістю", оселитися на їхній землі, "а згодом прийняли їх до своєї общини, надавши ті ж права і волю, якими користувалися самі" [Caesar, B. G., I, 28]. Очевидно, що таке об'єднання було можливим лише за умови усвідомлення спорідненості й значної культурної та мовної близькості. Існують й інші приклади. Зокрема, під час антиримського повстання германців у 70 р. його ватажок Цивіліс намагався підбурити до виступу галльські племена, посилаючись на спорідненість з ними повсталіх батавів і каннінефатів, що мешкали за межами Римської держави на правому березі Рейну. Останніх він називав "мізерною частиною народу галлів" [Tacitus, Hist., IV, 17, 32]²³.

Про наявність певної форми надплеменної ідентичності свідчать й дані лінгвістики. Етнонім "галли" або "галати" є безсумнівним кельтським за походженням²⁴. Він зберігся у сучасних ірландській та шотландській мовах, які власне й називаються гельтськими, а також у топоніміці. В Європі, на землях, де так чи інакше зафіксовано перебування стародавніх кельтів, збереглися численні назви, похідні від цього етноніму: Гелтахт в Ірландії, Галлія, як історична назва сучасної Франції, Галац, місто в Румунії, а можливо й Галичина в Україні тощо.

Заперечення спільних засад соціальної організації теж виглядає надто категоричним. Дійсно, кельтські племена перебували на різних етапах соціально-політичного розвитку, але вихідним пунктом цього розвитку однаково залишалася соціальна структура "жерці – воїни – виробники", яку ще з часів Ж. Дюмезіля вважають спільною для усіх індоєвропейців²⁵. Тому, приміром, відкидання кельтоскептиками можливості існування друїдів у всіх кельтських племен – не більше ніж викривлене розуміння природи цього соціального інституту. Таємничим братством релігійних філософів друїди були лише у свідомості греко-римського інтелектуального загалу, становлячи насправді лише жрецький прошарок, типологічно дуже схожий на подібні соціальні інститути багатьох інших індоєвропейських народів. Відповідно, брак згадок про друїдів у кельтських племен за межами Галлії та Британії не свідчить про те, що їх там не було²⁶.

Не можна ігнорувати й наявність значної близькості засад духовної культури різних племен стародавніх кельтів. Якщо досить швидко поширення на великому географічному просторі певних типів прикрас, зброї, посуду й навіть форм поховального обряду та культових предметів можна пояснити проявом "моди" (хоча механізми поширення "моди" серед варварських племен раннього залізного віку досі маловивчені), то наврядчи таке пояснення може бути прийнятним, коли йдеться про окремі види релігійних обрядів, що відомі тільки серед деяких племен стародавніх кельтів. Так, виявлені на території стародавнього святилища белгів у Рібемон-сюр-Анкр на півночі Франції сліди обряду масового людського жертвоприношення вважалися унікальною пам'яткою²⁷, поки дуже схожий комплекс не було відкрито у Гордіоні, поселенні малоазійських галатів²⁸. До цього слід додати й той давно встановлений факт, що в ірландській міфології збереглися численні мотиви, які знаходять прямі паралелі в описах греко-римськими авторами вірувань та звичаїв стародавніх кельтів²⁹.

Нарешті, необхідно звернути увагу на ще одну обставину. Місцем народження наукового напрямку кельтоскептиків стала Англія – країна, для якої питання "кельтськості" має особливо гостре політичне значення, з огляду хоча б на багаторічний, досі не врегульований конфлікт у Північній Ірландії. Кидається у вічі, що роботи кельтоскептиків з'явилися саме на рубежі

XX – XXI ст., у період формування нових політичних інститутів у Шотландії та Уельсі, а також стрімкого зростання популярності націоналістичних партій, що виступають за відокремлення цих “кельтських” країн від “англо-саксонської” Англії³⁰. У цьому контексті складається враження, що кельтоскептики у прагненні позбавити “кельтське питання” політичного забарвлення, насправді додали до нього ще один акцент.

І все ж, вагомість внеску науковців даного напрямку у проблематику вивчення стародавніх кельтів є безсумнівною. Насамперед вона полягає у більш коректному ставленні до об'єкту дослідження – власне стародавніх кельтів, під якими тепер прийнято розуміти спільноту давньоєвропейського населення, об'єднану використанням близькоспоріднених мов або діалектів. Такий підхід видається цілком правомірним, але він потребує певного уточнення. Очевидно, що мова не була єдиним фактором, який визначав наявність кельтської спільності. Різні, навіть досить віддалені одне від одного, племена стародавніх кельтів мали спільні риси духовної культури, соціальної організації та матеріального виробництва. Але абсолютизувати ці фактори, а тим більше вважати стародавніх кельтів певним етнокультурним монолітом, цілісним у своїх проявах від Атлантики до Карпат, немає сьогодні жодних підстав.

¹ Найбільш послідовними прихильниками традиційного погляду на стародавніх кельтів є P. Miroy та B. Miroy. Див.: Megaw R., Megaw V. *Celtic art: from the beginnings to the Book of Kells*. – London, New York, 2001.

² Chapman M. *The Celts: the construction of a myth*. – London, 1992.

³ James S. *Atlantic Celts. Ancient people or modern invention?* – Madison, 1999.

⁴ Collis J. *The Celts: origins, myth and inventions*. – London, 2004.

⁵ Morse M. A. *How the Celts came to Britain? Druids, ancient skulls and the birth of archaeology*. – London, 2005.

⁶ Див. напр.: Collis J. *Celtic myths // Antiquity*. – 1997. – Vol.71, №271. – P.195 – 201.

⁷ Dietler M. “Our ancestors the Gauls”. *Archeology, ethnic nationalism and the manipulation of Celtic identity in modern Europe // American anthropologist*. – 1994. – Vol.96, №3. – P.584 – 605.

⁸ James S. *Atlantic Celts. Ancient people or modern invention?* – Madison, 1999. – P.44 – 55.

⁹ Там само. – P.60 – 61.

¹⁰ Rolleston T. W. *Myths and legends of the Celtic race*. – London, 2004 (Перше вид. 1911). – P.31.

¹¹ Дюваль П.-М. Кельты: первое европейское сообщество // Курьер ЮНЕСКО. – 1976. – № 1. – С.6.

¹² *Les Celtes*. – Paris, 2001.

¹³ Burillo Mozota F. *Celtiberians: problems and debates // e-Keltoi*. – 2005. – Vol.6. – P.462 – 463.

¹⁴ Arnold B., Blair Gibson D. *Beyond the mists: forging an ethnological approach to Celtic studies // Celtic chieftom, Celtic state: the evolution of complex social systems in Prehistoric Europe*. – Cambridge, 1998. – P.2.

¹⁵ Там само.

¹⁶ James S. Вказ. праця. – P.18.

¹⁷ James S. *An alternative history of “Celticism” // Simon Jame’s Ancient Celts page: <http://www.ares.u-net.com/altern.htm>*

¹⁸ James S. *Exploring the world of the Celts*. – London, New York, 1993. – P.8 – 9.

¹⁹ Lorrio A. J., Zapatero G. R. *The Celts in Iberia: an overview // e-Keltoi*. – 2005. – Vol.6. – P.167 – 254.

²⁰ Raftery B. *Les Celtes pre-chretiens des iles // Les Celtes*. – Paris, 2001. – P.555, 558 – 559.

²¹ Wells P. S. *Beyond Celts, Germans and Scythians*. – London, 2001. – P.14.

²² McEvoy B., Richards M., Forster P., Bradley D. G. *The Longue Durée of Genetic Ancestry: Multiple Genetic Marker Systems and Celtic Origins on the Atlantic Facade of Europe // American journal of human genetics*. – 2004. – а75. – P.696.

²³ У даному випадку нас цікавить факт апелювання до надплеменної галльської ідентичності, а не справжнє етнічне походження батавів та каннінефатів, яких раніше традиційно вважали германцями. Сьогодні звертають увагу на переплетіння культур у рейнському регіоні: Wells P. S. *Celts and Germans in the Rhineland // The Celtic World*. – London, New York, 1997. – P.603 – 622.

²⁴ Королев А. *Древнейшие памятники ирландского языка*. – М., 1984. – С.157.

²⁵ Незважаючи на критику ідей Ж. Дюмезіля з боку багатьох індоєвропейців, його теорія досі значною мірою залишається актуальною: Belier W. *Dumézil’s “Ideologie tripartite”: from revolutionary paradigm to “normal” science // Bibl. orientalis*. – 1991. – Jg. 48, №1/2. – P.66 – 83.

²⁶ Казакевич Г. *Кельты: традиційна культура та соціальні інститути*. – К., 2006. – С.24 – 25, 169 – 217.

²⁷ Брюно Ж.-Л., Бюкзешюнц О. *Новые исследования кельтской цивилизации во Франции // Вестник древней истории*. – 1990. – №3. – С.138 – 139; Amandy M., Brouquier-Redde V., Delestree L.-P. *Ribemont-sur-Ancre (Somme)*

// Gallia: Archeologie de la France antique. — Paris, 2000. — Т.56. 1999. — P.177 — 283.

²⁸ Danboy J.R., Selinsky P., Voigt M.M. Celtic sacrifice // Archaeology. — 2002. — Jan. — Feb. — P.44 — 49.

²⁹ Warmind M. Irish literature as a source-material for Celtic religion // Temenos. — 1992. — Vol.28. — P.209 — 222.

³⁰ Свої парламенти Шотландія та Уельс отримали за результатами референдумів у 1998 р. За повідомленнями ЗМІ у травні 2007 р. на парламентських виборах у Шотландії відносно більшість голосів (32,9%) здобула Шотландська національна партія (SNP), яка виступає за незалежність країни.

В статье рассматривается альтернативный подход к изучению древних кельтов, сторонники которого предлагают рассматривать кельтов исключительно как лингвистическую общность. Анализируя аргументы "кельтоскептиков", автор отмечает, что с этой точкой зрения в целом можно согласиться, но с определенными оговорками. Источники указывают на наличие общих черт духовной культуры, социальной организации и материального производства различных кельтских племен. Можно говорить и об отдельных элементах надплеменной кельтской или галльской идентичности.

Ключевые слова: кельты, кельтскость, кельтоскептики, ранний железный век, идентичность, латенская культура, социальная организация.

An article deals with an alternative approach to Iron Age Celts. It's adherents propose to treat the Celts only as a linguistic community. A survey of Celtosceptical arguments proves that this point of view could be accepted but with some reservations. Source material indicates common features of religious practices, social organization and material culture among different Celtic tribes. It also could be said about some elements of common Celtic or Gallic identity.

Key words: the Celts, celticness, Celtosceptics, iron age, identity, La Tene culture, social organization.

Василь ОРЛИК
Переяслав-Хмельницький

ІНОЗЕМНІ ПЕРЕСЕЛЕНЦІ Й КОЛОНІСТИ В ПОДАТКОВІЙ ПОЛІТИЦІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ у кінці XVIII – середині XIX століття

Стаття присвячена проблемі історії формування податкової політики щодо іноземних переселенців і колоністів у Російській імперії у другій половині XVIII – середині XIX ст.

Ключові слова: колоністи, подушне оподаткування, земельна подать, податкові пільги, податкова політика.

Фінансова політика Російської імперії, майже протягом усієї своєї історії, складаючи систему державних заходів, які спрямовувалися на мобілізацію фінансових ресурсів, чітко враховувала інтереси привілейованих груп населення – дворянства та духовенства. Активна балканська зовнішня та внутрішня колонізаторська політика російського самодержавства на півдні України протягом XVIII ст., особливо його другої половини, вносять значні корективи у фінансову політику. Проте, на жаль, належного висвітлення цієї проблеми в історіографії не має, а в значній масі досліджень, присвячених іноземним переселенцям до України в кінці XVIII – середині XIX ст., фінансова проблематика розглядається досить побіжно.

Наріжним каменем колонізаційних процесів на законодавчому рівні став маніфест Катерини II від 22 липня 1763 р., за яким переселенці звільнялися від усіх податків¹. Внаслідок цих процесів на півдні України виникає низка поселень та колоній з іноземців, котрі отримали значні фінансові преференції. Необхідно зазначити, що питання надання пільг розв'язувало-